

TÁRSULATI ÜGYEK.

Választmányi ülés 1897. évi december 15-ikén.

Elnök: Szily Kálmán.

Jegyző: Melczér Gusztáv.

Jelen vannak: Eötvös Loránd báró, al-elnök, Borbás Vincze, Csapodi István, Chyzer Kornél, Daday Jenő, Entz Géza, Fröhlich Izidor, Heller Ágost, Herman Ottó, Horváth Géza, Illosvay Lajos, Kalecsinszky Sándor, Klein Gyula, Koch Antal, Krenner J. Sándor, Laufenauer Károly, Lóczy Lajos, Mágócsy-Dietz Sándor, Pethő Gyula, Schenek István, Schilberszky Károly, Schmidt Sándor, Staub Mórícz, Wartha Vincze, Wittmann Ferencz választmányi tagok; Lengyel István pénztárnok-igazgató, Ráth Arnold könyvtárnok, Paszlavszky József első és Csöpey László másodtitkár.

Az elnök indítványára a választmány a könyvtár megvizsgálására Heller Ágost, Kalecsinszky Sándor és Mágócsy-Dietz Sándor választm. tagokat, a pénztár megvizsgálására Fröhlich Izidor és Staub Mórícz választm. tagokat kéri fel.

Az első titkár jelenti, hogy a választási idő letelvéen, a jövő tisztújító gyűlésén visszalép az elnökség, továbbá az állattani bizottság tagjai közül Chyzer Kornél és Herman Ottó, az ásványtani bizottságból Lóczy Lajos és Schmidt Sándor, a chemiai bizottságból Kalecsinszky Sándor és Schenek István, az élet-tani bizottságból Csapodi István és Laufenauer Károly, a növénytaniból Mágócsy-Dietz Sándor és új választás alá esik Jurányi Lajos helyett behívott Schilberszky Károly, végre a természettani bizottság tagjai közül Fröhlich Izidor, Heller Ágost és új választás alá esik Kövesligethy Radó, a ki a kilépő Konkoly Miklós helyett

hivatott be. — A választmány megbizsa a titkárságot, hogy az elnökség és a választmányi tagok pótlására vonatkozó javaslatát a jövő választmányi ülésen terjessze elő.

Az elsőtitkár bemutatja a budapesti kereskedelmi és ipari kamara iratát s az ezzel küldött díszoklevelet, mellyel az ezredévi kiállítás juryje a Társulatot kitüntette. — Örvendetes tudomásul szolgál.

Az elsőtitkár felolvassa a *Magyar Turista-Egyesület* budapesti osztályának iratát, melyben az osztály kéri a Társulatot, hogy 3 esztendőn át évi 100 frttal járuljon annak a megfigyelőnek a díjazásához, a ki a *Dobogókővön* épített menedékházban meteorológiai megfigyeléseket fog végezni. Wartha Vincze vál. tag ajánlatára a választmány, tekintettel a czélra, megszavazza a kért segélyt, vagyis 3 esztendőn át évi 100 frtot és pedig attól az időtől kezdve, a melytől a megfigyelések kezdődnek,

Az elsőtitkár bemutatja Róna Zsigmond meteorológiai intézeti adjunktusnak »A légnymás a magyar birodalomban 1861-től 1890-ig« című munkáját, mely a Társulat kiadásában az országos segélyből megjelent. — Tudomásul vétetik.

A pénztárnok-igazgató bemutatja a *Magyar Földhitel-Intézet*-nek december 2-ikán érkezett iratát, mely szerint az intézet lejárt értékekért 861 frt 92 krt irt a Társulat folyó számlájának javára. Ez összegből 26 frt a chem. folyóiratot illeti. — Tudomásul van.

A pénztárnok-igazgató továbbá jelenti, hogy Biró Lajos új-guineai kutatásainak támogatására Wachsmann Ferencz, magy. kir. államvasuti főfelügyelő, társulati tag, eléggé nem méltányolható buzgalommal a legszélesebb körben intézett gyűjtéssel 385 frt 14 krt gyűjtött s indítványozza, hogy a választmányi köszönő levélben fejzeze

ki íranta elismerését, a mit a választmány általános helyesléssel fogad.

Nagyobb összeget gyűjtött még H ö n i g István magy. államvasuti felügyelő Szegeden, nevezetesen 23 frt 40 krt. Ez összegekkel együtt egybegyűlt eddig összesen 3608 frt 63 kr. — Örvendetes tudomásul szolgál.

A könyvtárnok bemutatja az újabban érkezett ajándékkönyveket. Nevezetesen a földművelésügyi magy. kir. miniszter megküldte »A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája« című munka 2. és 3. kötetét. A többi munkák a következők: az Aquila IV. kötete, a M. O. Központ ajándéka; Ueber die Blattstruktur der Gattung Cecropia stb. és három darab különlenyomat Dr. Richter Aladár-tól, a szerző ajándéka; A cukorrépa apró kártevői, Stift A.-tól, a magy. cukorgyárosok orsz. egyesületének ajándéka; két különlenyomat P. Blatte r-től Párizsban, a szerző ajándéka. — Köszönettel vétetnek.

A pénztárnok-igazgató elszomorodva jelentí, hogy a mult választmányi ülés óta 15 tag elhunytáról értesült. Ezek a következők: Lechner Lajos minisz. tanácsos Budapesten, a Társulatnak 1864 óta rendes, 1876 óta örökítő tagja; Bisitz Mór birtokos Ozorán, Farkas Ferencz kir. közgyám Szolnokon, Ferdényi Olivér gazdasz N.-Váradon, Frey Márton nyug. vezértitkár Budapesten, Ginter Károly birtokos Budapesten, a Társulatnak 1866 óta rendes tagja, Gyöngyvirági Antal tőzsdei titkár Budapesten, Helm Ervin erdőmester N.-Rödczén, Dr. Kelen József orvos Budapesten, Ifj. Kőrös Lajos gyógyszerész Somogy-Nagy-Bajomban, Martin Sándorné Budapesten, Miklovicz Bálint ev. ref. lelkész H.-M.-Vásárhelyt, a ki 1869 óta buzgó tagja volt a Társulatnak, Somogy József p. ü. tanácsos Pápán, Suciú János jegyző Bánát-Komlóson és Zunft Vilmos gyógyszerész Székudvaron. — Szomorú tudomásul szolgál.

Kilépésöket jelentették 11-en. — Tudomásul van.

Tagválasztásra kerülven a sor, új tagokul ajánlatnak:

Új tag: Ajánló:
Aszlán László főkönyvelő, Bartha G.
Balogh Ernő m. kir. erdész, Berendy B.
Bodon Miksa akad. tanáregéd, Rátz I.
Bogner János joghallgató, Jovánovits D.

Új tag: Ajánló:

Brandaisz Ferencz tak.-p. tisztv., Krepuska G.
Czettel Gyula műint. tulajdonos, Herman O.
Dalmady Zoltán orvostanh., Mágócsy-Dietz S.
Ebenspanger Géza földbirtokos, Zerkovitz O.
Hidvéghy Árpád r. k. s.-lelkész, Schwartz O.
Jencs Vilmos, gyógyszerész, Lágler J.
Kuthy István földbirtokos, Krepuska G.
Marschalkó Richárd főmérnök, Kovács J.
Mattyasovszky István ellenőr, Adamovich L.
Nagy Sándor tanító, Zdeborszky V. I.
Bejczy Németh L. honv. főhadn., Lengyel B.
Neufeld Bertalan körállatorvos, Büchler Zs.
Peielle Róbert festőművész, Hevesi I.
Picker Frigyes urad. ispán, Gróf M.
Poroszkay Zoltán aljegyző, Jovánovits D.
Puchreiner Henrik erdész, Gurányi I.
Sándor László m. k. csendőrfőhadn., Gerlits S.
Szabó Kálmán m. e. hallgató, Gyórfy M.
Szabó Károly gazd. intéző, Fekete F.
Tombor Magdolna tanító, Dragucz A. J.
Vály Lajos főmérnök, Szathmáry M.
Várady Elek gazd. ak. hallgató, Sárkány O.
Virányi Gyula tanárjelölt, Deutsch Á.

A titkárság részéről előterjesztett tagok, számszerint 27-en, megválasztatnak; velök a tagok száma 7896-ra emelkedett; ezek közt van 228 alapító tag és 174 hölgy.

Az állattani szakosztály ülésén 1897. október 2-ikán

I. Rátz István »A köszénbányák lovainak anchylostomiasisáról« tartott előadást. Az *Anchylostomum* férgek okozta betegség (bányászszály, egyiptomi sápkór) terjedése módját kutatva egy Sopron melletti köszénbányában, Ráthonyi arra a meglepő tapasztalatra jutott, hogy a köszénbánya lovainak bélsarában is megvannak az *Anchylostomum duodenale* petéi, vagyis a lovak beleiben is élnek e vérszívó férgek. Később tapasztalta, hogy minden bányalóban tartózkodnak *Anchylostomumok*, a miből azt következtette, hogy a bányalovak közvetítik a munkások megfertőzését is, mert e férgeknek első gazdája talán épen a ló.

E megfigyelések arra indították Dr. Rátz István tanárt, hogy a kérdést megvizsgálja. Ráthonyi két izben küldött hozzá fertőzött emberektől és lovaktól származó béltartalmat s az összehasonlító vizsgálatokból arról győződött meg, hogy a lovakból származó peték jóval nagyobbak mint az emberi ürülékben előfordulók, a mely utóbbiakat az *Anchylostomum duodenale* petéinek ismerte fel, ellenben a lovakból eredő

peték az igen gyakori *Sclerostomum equi* és *tetracanthum* férgek petéinek bizonyultak. Azonkívül a helyszínén (Brennbergen) felboncolt és élősdiekre gondosan megvizsgált egy lovat, a melyből R á t h o n y i ismételve kimutatta a kérdéses petéket, de a vizsgálat folyamán a vékonybélben, a hol az *Anchylostomum duodenale* tartózkodik, néhány fejletlen *Ascaris megaloccephala*n kívül semmiféle más férget nem talált; ellenben a vakbél és a remesébél nagyobb számú *Sclerostomum equinum*-ot és *tetracanthum*-ot tartalmazott. A boncolás tehát igazolta R á t z azon állítását, hogy a lóbélárban előforduló peték *Sclerostomum*ok és nem az *Anchylostomum duodenale* petéi. E szerint a lovak nem is közvetíthetik a bányamunkásoknak *Anchylostomum*ok-kal való megfertőzését.

2. E n t z G é z a bemutatja V u t s k i t s G y ö r g y dolgozatait, melyek közül egyikben a *Leucaspis delineaatus*-t konstatálja a Balaton melléki Hévíz egyik mellékfolyójából s egy tócsából. (Megjelent a Pótfüzetek 1897. novemberi füzetében.) A másik dolgozat számbeli adatokat közöl a balatoni halászat néhány évi eredményéről s megjegyzéseket tartalmaz D a d a y J. azon dolgozatára vonatkozólag, mely a Balaton halainak jegyzékét adja. (Megjelent a Term. tud. Közl. 1897. novemberi füzetében.)

3. A i g n e r L a j o s lepke-pygmaeusokat mutat be.

Az 1897. november 6-ikán tartott ülésen

1. E n t z G é z a előadást tart »*A vízi gerinczések bőrérzékéről*« s legfőképen a halak bőrében levő bimbó-, zacskó- és kehelyforma végkészülékeket ismerteti, a melyek kisebb-nagyobb elterjedésben a halforma kétélűeken is megtalálhatók. Ismerteti a bűvárok ide vonatkozó nézeteit. (Egész terjedelmében lásd a jelen füzet első cikkét.)

2. Z. K i s s E n d r e »*A halpeték egy betegségéről*« tesz jelentést.

A múlt évben embriológiai vizsgálatokat végzett, mely célra pisztráng-petéket szerzett. Megtermékenyítésök, mint a megejtett mikroszkópi vizsgálat és a petéknek az első napokban kitünő fejlődése tanúsította, igen jól sikerült. A hatodik vagy hetedik napon észrevette, hogy egy pár pete egészen elhomályosodott, elhalt. Semmi különöset nem gyanítva, ezt az egy pár petét kidobta a tenyésztőből, mely üvegrácson egy tág czinktálba folyton folyó víz alatt volt elhelyezve.

Következő napi vizsgálata alkalmával nagy meglepetésére 30—40 elhalt petét ta-

lált. A következő napon már 3—4-szer anynyi volt az elhaltak száma. Ez világossá tette, hogy valami ragályos bántalom van jelen.

Baktériumokra gondolva, egy pár pisztráng-petét sterilizált zselatinát tartalmazó eprouvettába tett s a zselatina 2—3 nap lefolyása alatt elfolyósodott és zöldesen fluoreszkált. A mikroszkóp alatt a zselatinában rövid pálczika-alakú baktériumot és kis gömbalakú mikrokokkuszt talált.

Ezek után biztosra vette, hogy csakugyan a baktériumok a veszély okozói; de hát melyik a kettő közül, vagy mindkettő együttesen? Ennek a megtudására a petéket magokat használta fel, t. i. ezekből készített mikroszkópi metszeteket, melyeket baktériumokra festve, bennök csak a rövid pálczika-alakú kis baktériumokat talált, szerteszté szórva, helyenként nagy tömegekbe a fehérjében, sőt magában a már fejlődő embrió testében is.

Ezt a bacillust most már könnyű volt tisztára tenyészteni, és a kultura sajátágaitól a fajt megállapítani. A bacillus neve *Bacillus fluorescens liquefaciens*, melyet már régóta ismernek, mint igen közönséges, a vízben gyakran meglevő bacillust, de kórokozó hatása eddig nem volt ismeretes.

Áprilisban, mikor az első békapetékekhez jutott, rögtön megtette velök a kísérletet, vajjon ezekre is káros-e eme baktérium. Az elég nagy mennyiségű petét szétosztotta vagy 30 üvegbe, melyekben szemmel láthatólag jól fejlődtek. Akkor egy baktérium-kulturát öntött a vízbe, szétörzsolva egy pár üvegbe. A hatás már hat óra múlva mutatkozott; eleinte egynehány, később mind több s több pete pusztult el, s végre az egész tartalom eldöglött. Az elhalt petékben ugyanez a baktérium volt kimutatható. Később egy másik békafajon tett vizsgálatok is ezt eredményezték, úgyiszentén a góték petéin végrehajtott vizsgálatok is.

Régen ismeretes, hogy a mesterséges haltenyésztőkben gyakran egy-egy egész fiasítás nem sikerül, s a legkülönbözőbb halak petéi rakásra pusztulnak minden látszólagos ok nélkül. Valószínű, hogy ott is ez a baktérium szerepel.

E n t z G é z a föltételezi, hogy az említett bacillus ez esetben lehet rothadási baktérium is, s nem maga okozza a betegséget, hanem csak a betegség kisézője.

R á t z I s t v á n szerint ez esetben kétféle baktériumról lehet szó. Előfordu-

hogy rothadási baktériumokból betegségokokozók lehetnek.

3. D a d a y J e n ő bemutatta Szakáll Gyulának »*Házi szárnyasok bonczatana*« című munkáját.

4. U h r y k N á n d o r »*Újabb adatok a magyar lepke-faunából*« czímen két új lepke-varietást mutatott be.

A chemia-ásványtani szakosztály ülésén 1897. október 26-ikán

1. J a h n K á r o l y »*Az ammonium-rhodanát jelentősége az analitikai chemiában*« című előadásában megismerteti, hogy az ammoniumrhodanátot miként kell alkalmazni hidrogén-szulfid helyett s kimutatja e reactio hasznát abban az esetben, ha arzént kell kimutatni.

2. F r a n k f u r t e r Á r m i n referált három doktori értekezésről.

a) »*Egyensúlyi tanulmányok*« czímen B e l l e r J e n ő az ezüstoxid és nátrium-chlorid, továbbá a mercurioxid és káliumjodid heterogén rendszerekben végbemenő folyamatnak vizsgálatával foglalkozott s bebizonyította, hogy ezekben az esetekben a chemiai átalakulás a tömeghatás törvényeinek értelmében megy végbe.

b) »*A carbonyl-szulfid néhány új reakciójáról*« című értekezésben W e i s e r I z i d o r számot ad arról, hogy miként hat a carbonyl-szulfid a nátrium-amalgamra, nátrium-aminra s végre aromás aminekre.

c) »*A kénsav és aethylalkohol egyensúlya*« czímen Z a i t s c h e k Á r t h u r a kénsav és aethylalkohol között végbemenő megfordítható reactio tanulmányozásával foglalkozik. Következtetése, hogy a kénsav trihidrátnál magasabb hidrátot nem alkot, hogy az aethyl-kénsavnak nincs hidrátja, valamint az alkoholnak sincsenek hidrátjai.

Az 1897. november 30-ikán tartott ülésen

1. K o n e k F r i g y e s »*Meyer Viktor emlékezete*« czímen ismertette a korán elhunyt tudós életét és tudományos működését.

2. B i t t ő B é l a »*A hazai termőtalajok calcium- és magnézium-tartalmáról*« című előadásában ismertette a calcium és magnézium szerepét a termőtalajban. Általános fejtegetései kapcsán a dunántúli termőtalajok vizsgálata közben szerzett tapasztalatait sorolja fel, melyek közül kiemelendő, hogy ezekben a feltalaj Ca O-tartalma nem szokott 0.4%-nál kevesebb lenni, továbbá, hogy e talajok magnézium-tartalma is elégséges a növények magnéziumszükségletének fedezésére.

3. W i n k l e r L a j o s »*Az argon kiterjedési együththatójáról, vízben való oldhatóságáról és atómsúlyjáról*« tartott előadást.

Különösen figyelemre méltó az a tapasztalata, hogy az argonnak az eddig ismeretes gázok között legkisebb kiterjedési együththatója van, minek megfelelően az abszolút 0° az eddigénél körülbelül 30°-kal nagyobb, valamint megfontolásra méltó az az észrevétele is, hogy az argon atómsúlya 20, tehát a periodusos rendszerben a fluor után találna helyet.

A növénytani szakosztály 1897. október 13-ikán tartott ülésén

1. S i m o n k a i L a j o s »*A hazánkban termő szilfa-félékről*« tartott előadást. Mainap két alcsládot foglalunk össze a szilfa-félék nevezetén, az »*Ulmeae*« és »*Celtideae*« alcsládokat. Röviden szól a *Celtis*-ek, vagyis *olvasófa*-félék alcsládjáról, megemlítvén, hogy a *Zelkova Spach* génusz két faja szépen díszlik ma is a budapesti egyetemi fűvészkertben.

A *szil*-ek (*Ulmeae*) alcsládjából vázlatosan ismerteti az ide sorolt összes génuuszokat, megjegyezvén, hogy az e csoportba való 4 génuusz közül hazánk klímáját csak egyetlen egy állja ki biztosan: a *szilfa* (*Ulmus*) génusz. Ez 16 fajt számláló és csupán az északi földkerekségen honos generikus típus.

Magok a szilfák is három algénuszra oszlanak. Első algénuszuk, az *örökzöld szilfák csoportja*, virágait a levelek hónaljában fejleszti. Ez nem válik be, szabadon hagyva, kertjeinkben.

Második algénuszuk, a *kocsános szilfák* csoportja, több fajjal van képviselve kertjeinkben, sőt vadon is van nálunk egy faja, az *U. pedunculata Fougereux*.

Harmadik algénuszuk a *kocsántalan szilfák* csoportja. Ez nálunk is több fajjal van képviselve ősidőktől fogva, valamint több külföldi fajtát is kultiváljuk. Szinte bámulatos, hogy az e csoportba való európai és hazai szil-fajok nomenklaturája és fajaik tisztázása mai napig is hiányos. Okát adván annak a nehézségnek, a mely a szilfák fajainak megállapításában fékül szerepelt, kiemeli D i p p e l h o l z k i művét, a melyben (1892-ben) már három középeurópai szil-faj van megkülönböztetve. E háromhoz a negyediket csatolja *Ulmus Pannonica* néven, egyszerűsmind a nomenklaturát is a következőképen helyesbíti:

1. *Ulmus campestris Dippel* (L. pro parte = *U. suberosa Mönch.*); ez érdes levelű, gyakran parás ágú, terméseinek pedig rövid a bibecsatornája.

2. *Ulmus nitens Mönch.* (U. glabra Mill., non Huds.). Ennek a termései hasonlóak az előbbihez, de a levelei színükön elvégre simák, fonákon pedig főképp fiatal korban mirigyeselek.

3. *Ulmus scabra Mill.* (U. montana With.) Termésének hosszú a bibecsatornája, úgy hogy a mag közepén, vagy azon alul van; levele érdes, mirigytelen, szőrös.

4. *Ulmus Pannonica Simk. Pannonia: szilfa.* Déleurópai faj. Szedte Baranya-megyében Harsány hegyén, Pancsova erdejében, Fiume és Draga mellett. Termése hosszú bibecsatornájú, levele meztelenedő, valamint hajtásai is; mindkettő mirigyesek. Parallel alakja az *U. nitens*-nek. Hihető, hogy Európa déli vidékein sok helyt terem.

Staub Móríciz megjegyzi, hogy a *Planera Ungeri Ettgsh. = Zelkova Ungeri Kováts* a harmadkor, különösen a miocén legelterjedtebb növényei közé tartozik. Eleinte, midőn csak leveleit találták, a legkülönbözőbbben magyarázták őket; de mégis leginkább *Ulmus*-nak tekintették; csak midőn Kováts Gyula eleinte Erdőbényén, azután Tállyán termés-ágakat talált, derítették ki igazi fáját. A Kaukázusban élő *Zelkova crenata Spach* a *Planera Richardi Michx*-vel egyezik meg.

Hazánkban nagyon el volt terjedve. Felső-oligocén: Piller-Peklin (Sáros-vm.). Alsó-mediterrán emelet: Pusztá-Szobák (Baranya-m.), Lórincki (Nógrád-m.). Felső-mediterrán emelet: Radoboj, Nedelja, Sused Horvátországban. Szarmáta emelet: Czekeháza (Abauj-Torna-vm.), Skala mlin Rybnik mellett, Jastraba, Mocsár (Bars-megye), Buják, Törincs (Nógrád-vm.), Valia Lazuluj (Szatmár-vm.), Szerednye (Ung-vm.), Erdőbénye, Tállya, Szántó (Zemplén-vm.), Bodos (Háromszék-vm.). Pontusi emelet: Dömös (Esztergom-vm.). Levantei emelet: Capla-árok Brod mellett (Szlavonia).

2. Barna Balázs »*Adatok a Charrinia diplodiella V. et R. ismeretéhez*« cím-mel előadja, hogy a *Charrinia diplodiella* a szőlőbogyón intenzív fekete folt alakjában jelenik meg s terjed tovább a nélkül, hogy a bogyó dúslevű és fakószínű lenne. A *Charrinia perithecia* mai a szabad természetben is képződnek s valószínűleg ez az áttelelő alak. Erre vonatkozólag azonban még kísérletek teendők. A pycnidek a fás szár-részen sohasem fordulnak elő.

Ezután bemutatja a jegyző Dr. Fanta Adolf-nak levél kísérletében küldött szőlőfürtjét, melynek túlnyomó fehér bogyói közt egyik oldalágán 5 vörös bogyó fejlődött. E fürt — mely chasselas tőkén fejlődött — olyan szőlőkertből került, a hol a zöld és vörös fajták vegyesen vannak ültetve. A fürt kétféle bogyói bizonyára kereszteződés útján fejlődtek, mire különben már állandósult példa is van a mourillon panachée fajtában, melynek fürtjein rendszerint fekete és zöld bogyók keverve fejlődnek vagy pedig az egyes bogyók kétszínűek.

1897. november 10-ikén tartott ülésén

Thaisz Lajos »*Adatok a Gleditschia magvak ismeretéhez*« cím alatt közli különösen a maghéjára s a mag csírázására vonatkozó vizsgálatait.

Schilberszky Károly »*Adatok a virágos növények teratológiájához*« cím-mel a virágos növények óriás növéséről, valamint egyes szerveknek túltengéséről (hypertrophia) szólván, elősorolta mindazokat az okokat és körülményeket, melyek ezeket a nagyságbeli eltéréseket okozzák. Erre vonatkozó tapasztalatai egyrészlől természetbeli viszonyok megfigyelésén, másrészlől ez irányban végzett kísérleteken alapulnak.

Mágo-csy-Dietz Sándor bemutatja Hollós László dolgozatát »*Adatok Magyarország gombáinak ismeretéhez*«, melyben mutatványt közöl nagyobb terjedelmű s még be nem végzett nagy munkájából. A mutatványban különösen az Alföldünkön talált nevezetesebb Gasteromycetákat és Ascomycetákat sorolja fel. A felsorolt fajoknak szépen kidolgozott, festett képeit is bemutatta.